ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Byzantina Symmeikta

Vol 10 (1996)

SYMMEIKTA 10

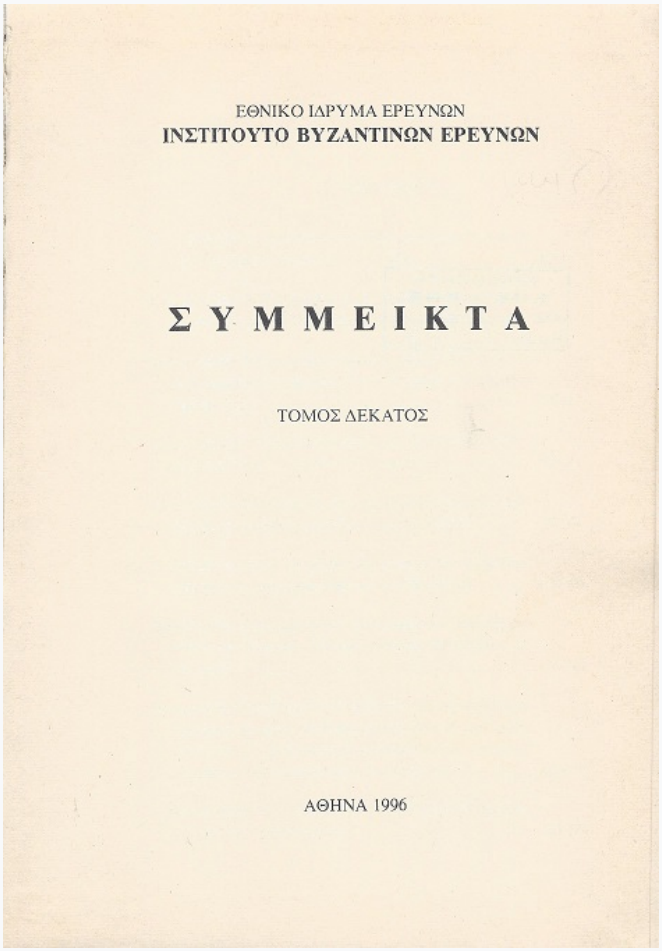

Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη για τη βασιλεία του Μιχαήλ Γ'

Βασιλική ΒΛΥΣΙΔΟΥ

doi: 10.12681/byzsym.807

Copyright © 2014, Βασιλική ΒΛΥΣΙΔΟΥ

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

ΒΛΥΣΙΔΟΥ Β. (1996). Οι αποκλίσεις Γενεσίου και Συνέχειας Θεοφάνη για τη βασιλεία του Μιχαήλ Γ'. *Byzantina Symmeikta*, *10*, 75–103. https://doi.org/10.12681/byzsym.807

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 19/04/2024 09:22:40

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Ν. ΒΛΥΣΙΔΟΥ

ΟΙ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΕΝΕΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ ΘΕΟΦΑΝΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ Γ΄

Στα μέσα του δέκατου αιώνα ο ίδιος αυτοκράτορας έδωσε δύο φορές την ίδια εντολή. Πρόκειται για τον Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο και τη βούλησή του να συνεχιστεί η *Χρονογραφία* του Θεοφάνη. Αποτέλεσμα του εγχειρήματος αυτού ήταν η συγγραφή δύο έργων: των *Βασιλειῶν* του Ιωσήφ Γενεσίου[1] και της χρονογραφίας, που είναι γνωστή με τη συμβατική ονομασία *Συνέχεια Θεοφάνη*[2]. Τα κείμενα αυτά έχουν αποτελέσει αντικείμενο μακροχρόνιων ερευνών. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί από τους μελετητές στη χρονική αλληλουχία τους[3] και την κοινή, αλλά χαμένη για μας, πηγή τους[4].

1. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, έκδ. Anni LESMÜLLER-WERNER - I. THURN, Προοίμιον, 3_{1-20}.

2. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (Βόννη), Προοίμιον, 3_1-5_{16}. Πρβλ. H. HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, Μόναχο 1978, τόμ. I, 339-343.

3. Ενδεικτικά βλ. F. HIRSCH, *Byzantinische Studien*, Λιψία 1876 (ανατύπωση Amsterdam 1965), 116-174· A. P. KAŽDAN, Iz istorii vizantijskoj chronografii X. v., 3. «Kniga carej» i «žizneopissanije Vasilija», *Viz. Vrem.* 21, 1962, 95-117.

4. Βλ. H. GRÉGOIRE, Autour de Digénis Akritas, *Byzantion* 7, 1932, 289-290 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autour de l'épopée byzantine*, Λονδίνο 1975, αρ. IV). Λεπτομερής παρουσίαση των προβλημάτων, που έχουν προκύψει σχετικά με τα δύο αυτά κείμενα, υπάρχει στην εισαγωγή της έκδοσης του Γενεσίου, σελ. IX-XVI, όπου και εκτενής βιβλιογραφία. Επίσης, βλ. τις πρόσφατες μελέτες των: A. MARKOPOULOS, Quelques remarques sur la famille des Génésioi aux IXe-Xe siècles, *ZRVI* 24/25, 1986, 103-108, J. N. LJUBARSKIJ, Theophanes Continuatus und Genesios. Das problem einer gemeinsamen Quelle, *BSl* 48, 1987, 12-27 και J. SIGNES-CODOÑER, Constantino Porfirogéneto y la fuente común de Genesio y Theophanes Continuatus I-IV, *BZ* 86/87, 1993-94, 319-341.

Η συγγραφή των δύο έργων κατόπιν εντολής του Κωνσταντίνου Ζ΄ υποδηλώνει την ταυτόσημη πολιτική τους κατεύθυνση, η οποία αποσκοπουσε στην αμαύρωση των αυτοκρατόρων, που βασίλεψαν από το 813 ώς το 867, και την προπαγάνδα υπέρ της Μακεδονικής δυναστείας. Η πιο κρίσιμη περίοδος για την επιτυχία της επινόησης αυτής ήταν η βασιλεία του Μιχαήλ Γ΄, η δολοφονία του οποίου από τον Βασίλειο Α΄ έπρεπε να συγκαλυφθεί και να δικαιολογηθεί. Αυτή την εποχή, ομως, Γενεσιος και ανώνυμος συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* δεν την εξιστόρησαν με τον ίδιο τρόπο.

Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται οι αποκλίσεις μεταξύ του πρώτου τμήματος του Δ΄βιβλίου των *Βασιλειῶν* και του Λ΄βιβλιου της *Συνεχειας Θεοφάνη* και διερευνάται, αν από αυτές προκύπτουν δύο διαφορετικές απόψεις για την ιστορική πραγματικοτητα των ετών 842-867.

α΄. Οι διαφορετικές απόψεις για τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας την περίοδο 842-855.

1. Στις 21 Ιανουαρίου του 842 τον νεκρό Θεοφιλο διαδεχθηκε ο ανήλικος γιος του Μιχαήλ Γ΄[5] μαζί με τη μητέρα του Θεοδώρα[6]. Επιτροποι του νέου αυτοκράτορα, κατά τον Γενεσιο, ορίσθηκαν ο πατρικιος Θεοκτιστος και ο πρωτομάγιστρος Μανουηλ, *ᾧ καὶ διὰ μερίμνης ἐνῆν τὸ φιλοδεσποτεῖν καὶ λόγοις πρὸς τοῦτο καὶ πράξεσι διατίθεσθαι*[7].

Αν και νεκρός από το 838[8], ο Μανουήλ συνέχιζε να μιλά και να δρα: στον γεμάτο Ιππόδρομο από *πάντα τον ὑπασπιστὴν λαον* και «εὐπειθεῖς»

5. Βλ. C. MANGO, When was Michael III Born?, *DOP* 21, 1967, 253-258 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ. *Byzantium and its Image*, Λονδινο 1984, αρ. XIV).

6. Βλ. Αικατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀντιβασιλεια εἰς το Βυζάντιον, *Σύμμεικτα* 2, 1970, 29-34.

7. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§1, 55_{16-20}. Για τον πρωτομαγιστρο βλ. N. OIKONOMIDES, *Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siecles*, Παρισι 1972, 294.

8. H. GRÉGOIRE, Etudes sur le neuvieme siecle. Un singulier revenant: Manuel le Magistre dans ses rôles posthumes, *Byzantion* 8, 1933, 520-524· ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Manuel et Théophobe ou la concurrence de deux monastères, *Byzantion* 9, 1934, 183-204. Σύμφωνα με τον F. HALKIN (Trois dates precisées grâce au Synaxaire, *Byzantion* 24, 1954, 9-11) ο Μανουήλ πεθανε στις 27 Ιουλίου του 838. Την άποψη αυτή δεν αποδεχεται η ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *ό.π.*, 35-41.

προς αυτόν στρατιώτες ο Μανουήλ ζήτησε να του αποδοθούν «αἱ ἀντιχάριτες». Οι ελπίδες, όμως, του ακροατηρίου ότι αυτός θα ήταν ο νέος αυτοκράτορας διαψεύσθηκαν, μόλις ο Μανουήλ αναφώνησε *Μιχαήλ τε καὶ Θεοδώρας τὰ ἔτη πρὸς πλεῖστον ὁδεύσειεν.* Απογοητευση και θλίψη κυρίευσε τους συγκεντρωμένους, αλλά χάρη στην «εὐπείθεια» των στρατιωτών προς τον Μανουήλ *τὸ προσταγὲν ἐξεπλήρουν· καὶ τὰ τῆς αὐτοκρατορίας διετετράνωτο*[9].

Με αυτό τον τρόπο διηγείται ο Γενέσιος την ανοδο του Μιχαήλ Γ΄ στο θρόνο και στο σημερινό μελετητή παρέχεται η δυνατότητα να εντοπίσει αμέσως τις δύο διαφορές που υπάρχουν μεταξύ του κειμένου του και της *Συνέχειας Θεοφάνη*, όπου η σκηνή στον Ιππόδρομο παραλείπεται[10] και η σύνθεση του συμβουλίου, που επιτρόπευε τον ανήλικο αυτοκράτορα, συμπληρώνεται με την παρουσία του Βάρδα[11].

Όσον αφορά την τελευταία διαφορά, σκοπός μας δεν είναι να ανακινήσουμε το πρόβλημα των επιτρόπων του Μιχαήλ Γ΄[12], αλλά να σημειώσουμε ότι, κατά τον Γενέσιο, ο Βάρδας δεν συμπεριλαμβανόταν στα άτομα, στα οποία είχε επίσημα ανατεθεί η διαχειριση των πολιτικών πραγμάτων της αυτοκρατορίας τον Ιανουάριο του 842.

2. Συνεχίζοντας τη σύγκριση ανάμεσα στον Γενέσιο και τη *Συνέχεια Θεοφάνη*, παρατηρούμε ότι μέχρι το σημείο που γίνεται λόγος για την αίρεση των Ζηλίκων[13] τα δύο κείμενα παρουσιάζουν μεγάλη αντιστοιχία

9. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §1, 55_{20}-56_{37}. Βλ. Αικατερίνη ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἐκλογή, ἀναγόρευσις καὶ στέψις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος*, Αθήνα 1956, 88-90· πρβλ. Anni LESMÜLLER-WERNER, Miscellanea zur Übersetzung des Genesios, *JÖB* 38, 1988, 222-223.

10. Το επεισόδιο, όμως, μνημονεύεται από τον ΣΚΥΛΙΤΖΗ, έκδ. THURN, 81_{87-97}. Πρβλ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀντιβασιλεία*, 37-38.

11. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §1, 148_{12}.

12. Βλ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀντιβασιλεία*, 34-43, όπου η σχετική ανάλυση των πηγών και η παλαιότερη βιβλιογραφία για το θέμα.

13. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §6, 60_{84-88} και ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §12, 161_{18}-162_{2}. Βλ. J. GOUILLARD, Deux figures mal connues du second iconoclasme, *Byzantion* 21, 1961, 371-387 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *La vie religieuse à Byzance*, Λονδίνο 1981, αρ. VI)· πρβλ. P. LEMERLE, L'histoire des Paulíciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques, *TM* 5, 1973, 43.

στη δομή τους χωρίς, όμως, αυτό να σημαίνει ότι απουσιάζουν και οι μεταξύ τους αποκλίσεις.

Κύριο θέμα είναι η αναστήλωση των εικόνων και στην εκτενή αφήγηση της *Συνέχειας Θεοφάνη* τον πρωταρχικό ρόλο έχουν η Θεοδώρα και ο Μανουήλ[14]. Το σχήμα αυτό εμφανίζεται να ακολουθεί και, ταυτόχρονα, να συμπληρώνει ο Γενέσιος, καθώς στο κείμενό του μπορεί εύκολα κανείς να διακρίνει τα ίχνη της παράδοσης εκείνης, σύμφωνα με την οποία ο Θεόκτιστος ήταν αυτός, ο οποίος *συνέχαιρε δὲ καὶ συνεκρότει ἐπὶ τούτοις τῇ αὐγούστῃ*[15]. Αν στη *Συνέχεια Θεοφάνη* δεν γίνεται καμία απολύτως νύξη για τη συμβολή του Θεοκτίστου στην αναστήλωση των εικόνων, στο κείμενο των *Βασιλειῶν* αναφέρεται ότι *εἶχοντο δὲ τοῦ εὐθέος σκοποῦ ὅ τε Θεόκτιστος, ἄλλως τε καὶ αὐτὸς Μανουήλ...*[16]. Την παρουσία του Θεοκτίστου υπενθυμίζει ο Γενέσιος και στην υπόθεση της κατηγορίας για κρυψιγαμία που εκτοξεύθηκε εναντίον του πατριάρχη Μεθοδίου. Η *Συνέχεια Θεοφάνη* για άλλη μία φορά αγνοεί τον άνδρα[17].

3. Η διήγηση του Γενεσίου για την αναστήλωση των εικόνων, πολύ πιο συνοπτική από αυτήν της *Συνέχειας Θεοφάνη*, εμφανίζεται χωρισμένη σε δύο ενότητες: η πρώτη αναφέρεται στη λήξη της δεύτερης εικονομαχίας, την καθαίρεση του Ιωάννη Γραμματικού και την άνοδο στον πατριαρχικό θρόνο

14. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §1-2, 148_{17}-150_{4}· βλ. J. GOUILLARD, Le Synodikon de l'Orthodoxie: édition et commentaire, *TM* 2, 1967, 124-127 και C. MANGO, The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios, στον τόμο A. BRYER- Judith HERRIN (έκδ.), *Iconoclasm*, Birmingham 1977, 134.

15. Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Βίος της αυτοκράτειρας Θεοδώρας (*BHG* 1731), *Σύμμεικτα* 5,1983, §10, 267_{71-73}. Τον πρωταρχικό ρόλο του Θεοκτίστου στην αναστήλωση των εικονων τονίζουν και οι παραλλαγές του Χρονικού του Λογοθέτη: (α) ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ (Βόννη), 811_{8-9}, (β) ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ (Βόννη), 647_{8-9}, (γ) ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ (Βοννη), 228_{15}, (δ) ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΜΕΛΙΤΗΝΟΣ (εκδ. TAFEL), 159, (ε) ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ (Istrin), 3_{10-11}· πρβλ. Patricia KARLIN-HAYTER, Études sur les deux histoires du règne de Michel III, *Byzantion* 41, 1971, 455 (= ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, *Studies in Byzantine Political History*, Λονδίνο 1981, αρ. IV).

16. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §2, 56_{41-42}. Βλ. KARLIN-HAYTER, *ό. π.*, 464, σημ. 2.

17. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §5, 59_{47-48}, ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §10, 158_{2}-160_{15}. Για τον μητροπολίτη Σμύρνης Μητροφάνη, το όνομα του οποίου εμπλέκεται στην υπόθεση αυτή, βλ. H.-G. BECK, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, Μοναχο 1959, 543. Επίσης, βλ. Patricia KARLIN-HAYTER, L'enjeu d'une rumeur. Opinion et imaginaire à Byzance au IXe s., *JÖB* 41,1991, 108, σημ. 53.

του Μεθοδίου[18], ενώ η δεύτερη αφορά τον κολασμό του Ιωάννη Γραμματικού και την υπόθεση κρυψιγαμίας του Μεθοδίου[19]. Η μετάβαση από την πρώτη στη δεύτερη ενότητα γίνεται με μία προσπαθεια του Γενεσίου να συνοψίσει, όσα έχει αναφέρει: *Ταῦτα μὲν ἐν πρώτοις Μιχαήλ τε και Θεοδώρας, τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, τὰ κατορθώματα*[20]. Αυτή την απλή φράση, που ανάλογή της, όμως, δεν υπάρχει στη *Συνέχεια Θεοφάνη*, επέλεξε ο Γενέσιος για να ανακεφαλαιώσει τα προηγούμενα και να προϊδεάσει, ίσως, τον αναγνώστη του για τα επόμενα επιτεύγματα των βασιλέων.

4. Με την καταστολή της αίρεσης των Ζηλίκων οι συγγραφείς και των δύο κειμένων ολοκληρώνουν την ενασχόλησή τους με τα θρησκευτικο-εκκλησιαστικά προβλήματα των αρχών της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄ και στρέφουν το ενδιαφέρον τους σε αμιγώς πολιτικά θέματα. Για ορισμένα από αυτά οι απόψεις τους διαφέρουν σημαντικά.

Ενώ τον ανώνυμο συντάκτη της *Συνέχειας Θεοφάνη* δεν απασχόλησε ο τρόπος μετάβασης από την μία αφηγηματική ενότητα στην άλλη, στο κείμενο των *Βασιλειῶν* είναι έκδηλη η διάθεση του συγγραφέα να αναπληρώσει τα κενά που τυχόν δημιούργησε στον αναγνώστη του η μέχρι τώρα διήγησή του. *Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ καλῶς τὰ τῆς πολιτείας ἐκεκυβέρνητο παρά τε βασιλέως Μιχαὴλ <καὶ> Θεοδώρας τῆς τούτου μητρός, μεσιτευόντων τῶν προδηλωθέντων ἀνδρῶν* σημειώνει ο Γενέσιος[21], προσθέτοντας, έτσι, στα *ἐν πρώτοις ... κατορθώματα* του Μιχαήλ Γ΄ και της Θεοδώρας και την καλή διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας.

Αμέσως μετά, ο Γενέσιος αναφέρεται στη σθεναρή στάση της αυτοκράτειρας Θεοδώρας, έναντι του ηγεμόνα της Βουλγαρίας, το όνομα του οποίου δεν μνημονεύει. Σύμφωνα, όμως, με την αντίστοιχη μνεία της *Συνέχειας Θεοφάνη* είναι βέβαιο ότι πρόκειται για τον Βόρη (852-889)[22] και το επεισόδιο με «τὸν Σκύθην», ο οποίος προτίμησε *ἠρεμεῖν κατὰ τὴν ἰδίαν*

18. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §2-3, 56_{38}-58_{26}.

19. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §4-5, 58_{27}-60_{83}.

20. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §4, 58_{27-28}.

21. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §7, 61_{89-91}.

22. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §13, 162_3. Πρβλ. Anni LESMÜLLER-WERNER, *Byzanz am Vorabend neuer Grösse. Überwindung des Bilderstreites und der innenpolitischen Schwäche (813-886). Die vier Bücher der Kaisergeschichte des Ioseph Genesios*, Byzantinische Geschichtsschreiber 18, Βιεννη 1989, 166.

χώραν[23], χρονολογείται το 852/853[24]. Από τα συμβάντα του 843 ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* μεταπηδά σε εκείνα του 852/853 και *ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καλῶς τὰ τῆς πολιτείας ἐκεκυβέρνητο.*

Η καλή διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας επί δώδεκα χρόνια προϋποθέτει και τις ανάλογες ορθές αποφάσεις και πράξεις των κυβερνώντων: του Μιχαήλ Γ΄, της Θεοδώρας, και *τῶν προδηλωθέντων ἀνδρῶν*, των επιτρόπων δηλαδή του ανήλικου αυτοκράτορα που αναφέρθηκαν στην αρχή του Δ΄ βιβλίου των *Βασιλειῶν*, του Θεοκτίστου και του Μανουήλ[25]. Οι συγκεκριμένοι βασιλείς και επίτροποι διαχειρίστηκαν τα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας μέχρι το 855[26] και το έργο που επιτέλεσαν, κατά τον Γενέσιο πάντα, δεν παρουσίαζε τίποτε το μεμπτό.

5. Έχουμε ήδη αναφερθεί στη Βουλγαρία και πρέπει να σημειώσουμε μία ακόμη σημαντική απόκλιση μεταξύ Γενεσίου και *Συνέχειας Θεοφάνη*, εφόσον οι συγγραφείς των δύο κειμένων περιέγραψαν με άλλο τρόπο τη διαμόρφωση των σχέσεων της χώρας αυτής με την αυτοκρατορία.

Η διήγηση του Γενεσίου για τη Βουλγαρία είναι συνοπτική και πιο κοντά στην ιστορική πραγματικότητα: στην αυτοκράτειρα Θεοδώρα απέδωσε μόνο την αποσόβηση της βουλγαρικής απειλής το 852/853[27], ενώ τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων εξέτασε σε ξεχωριστή ενότητα[28], τοποθετώντας τον στη σωστή χρονική στιγμή, μετά τη νίκη του Πετρωνά στον Λαλακαοντα τον Σεπτέμβριο του 863[29]. Με τρόπο σύντομο και σαφή, ο συγγραφέας των

23. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §7, 61_{3-4}.

24. J. B. BURY, *A History of Eastern Roman Empire from the Fall of Irene to the Accession of Basil I (A.D. 802-867)*, Λονδίνο 1912, 3-4, σημ. 2· βλ. Genoveva ČANKOVA-PETKOVA, Contribution au sujet de la conversion des Bulgares au Christianisme, *Byzantinobulgarica* 4, 1973, 23-26, 39. Πρβλ. και Ευ. ΚΥΡΙΑΚΗ, *Βυζάντιο και Βούλγαροι (7ος-10ος αι.). Συμβολή στην εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου*, Αθηνα 1993, 129, 206-207.

25. Βλ. πιο πάνω, σημ. 7.

26. Ο Θεοκτιστος δολοφονήθηκε στις 20 Νοεμβρίου του 855· βλ. HALKIN, Trois dates, 11-14.

27. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §7, 61_{91-94}. Βλ. και πιο πάνω, σημ. 24.

28. Βλ. πιο κάτω, σημ. 30 και 31.

29. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ §15, 68_{16}-69_{39}. Βλ. A. A. VASILIEV, *Byzance et les Arabes*, τόμ. I: *La dynastie d'Amorium (820-867)*, Βρυξέλλες 1935, 249-25 και G. HUXLEY, The

Βασιλειῶν παρουσίασε τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων ως άμεση συνέπεια της νίκης του Πετρωνά, «τοῦ τοιούτου εὐτυχήματος», όπως χαρακτηριστικά την αποκαλεί, αλλά και του λιμού που εκείνη την εποχή μάστιζε τη Βουλγαρία[30]. Η ενασχόλησή του με το θέμα ολοκληρώνεται με την πληροφορία ότι ο «ἀρχηγὸς» των Βουλγάρων μετονομάσθηκε Μιχαήλ *ἐπὶ τῷ βασιλέως ὀνόματι*[31].

Στη *Συνέχεια Θεοφάνη* τα σχετικά με τη Βουλγαρία αναλύονται εκτενέστερα και ενιαία, αλλά η διήγηση δεν έχει διαρθρωθεί με βάση τη χρονική διαδοχή των γεγονότων. Τα επεισόδια, που αφορούν την απελευθέρωση του μοναχού Θεοδώρου Κουφαρά και της αδελφής του Βόρη, καθώς και αυτό με τον ζωγράφο Μεθόδιο[32], και τα οποία παραλείπονται από τον Γενέσιο, παρείχαν στον συγγραφέα της Συνέχειας Θεοφάνη τη δυνατότητα να αρχίσει και να ολοκληρώσει την αφήγησή του για τη Βουλγαρία με τις πράξεις της αυτοκράτειρας Θεοδώρας[33]. Ερμηνεύοντας τον εκχριστιανισμό των Βουλγά-ρων ως αποτέλεσμα του φόβου για την *ἠπειλημένην κόλασιν*, που προκά-λεσε στον Βόρη η σκηνή της Δευτέρας Παρουσίας[34], ο ανώνυμος συγγρα-φέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* δεν χρειάστηκε να αναφερθεί σε κανένα απολύτως «εὐτύχημα» των βυζαντινών όπλων. Τη νίκη του 863 τη γνωρί-ζει[35], αγνοεί, όμως, τις θετικές της για το γόητρο της αυτοκρατορίας

Emperor Michael III and the Battle of Bishop's Meadow (A.D. 863), *GRBS* 16, 1975, 443-450.

30. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §16, 69_{42-50}. Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων έγινε το 864. Βλ. H. GRÉGOIRE, La date de la conversion des Bulgares, *Byzantion* 8, 1933, 663-668, P. PETROV, La politique étrangère de la Bulgarie au milieu du IXe siècle et la conversion des Bulgares, *Byzantinobulgarica* 2, 1966, 41-52, F. DVORNIK, *The Photian Schism. History and Legend*, Cambridge 1972, 91-109 και ČANKOVA-PETKOVA, ό. π., 21-39.

31. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §16, 69_{50-52}. Πρβλ. V. BEŠEVLIEV, *Die protobulgarischen Inschriften*, *BBA* 23, Βερολίνο 1963, αρ. 15, 174-176.

32. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §14-15, 162_{13}-164_{21}· βλ. και ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ, 664_{13}-665_2 και 665_{18}-666_7.

33. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §13, 162_{3-13} και §15, 164_{21}-165_{10}. Πρβλ. Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, *Βυζαντινὴ Ἱστορία* 324-1071, Αθήνα 1972, 236, σημ. 3.

34. Βλ. I. DUJČEV, Légendes byzantines sur la conversion des Bulgares, *Medioevo Bizantino-Slavo*, τόμ. III, Ρώμη 1971, 63-75, εδώ: 65-66.

35. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §25, 179_{13}-183_{13}.

συνέπειες, όπως αγνοεί και το όνομα που έλαβε ο Βόρης κατά τη βάπτισή του[36].

Ιδιαίτερα σίγουρος για τη συμβολή της αυτοκράτειρας Θεοδώρας στην επίλυση του προβλήματος της Βουλγαρίας εμφανίζεται ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*, όταν, στη συνέχεια της διήγησής του, επιμένει ότι η αυτοκράτειρα εξαπέλυσε διωγμό εναντίον των Παυλικιανών[37], ευχαριστημένη από τη λαμπρή έκβαση των *κατὰ τὴν δύσιν* πραγμάτων[38] όπου, όπως έχει ήδη αναφερθεί, *ἅπασα ἡ Βουλγαρία πρὸς εὐσέβειαν μετερρυθμίσθη*[39].

Η «έφεσις», ωστόσο, της Θεοδώρας για ενδοξότερα τρόπαια δεν συνέπεσε αυτή τη φορά με τη διάθεση του συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* να τα περιγράψει ή να της αποδώσει επιτεύγματα που δεν της ανήκαν, όπως συνέβη με την περίπτωση της Βουλγαρίας[40]. Η απόφαση της αυτοκράτειρας να εκδιώξει τους Παυλικιανούς συνοδεύεται από την εκτίμηση ότι *πολλῶν κακῶν τὴν ἡμετέραν ἐνέπλησεν*[41]. Σταθερός και επίμονος στις εχθρικές προς τη δυναστεία του Αμορίου απόψεις του, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* δεν δείχνει να συγκινείται από τη νικηφόρα εκστρατεία του Πετρωνά εναντίον των Αράβων και των Παυλικιανών το 856: αναγγέλλει την έναρξή της, αλλά «αγνοεί» την έκβασή της[42]. Η τήρηση του «κανόνα» της αποσιώπησης των νικών του Μιχαήλ Γ΄ και των στρατηγών του έχει ήδη αρχίσει[43].

6. Συνοψίζοντας όσα έχουμε αναφέρει μέχρι το σημείο αυτό, διαπιστώνουμε ότι από τον ανώνυμο συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* δεν

36. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §15, 164_{14-17}.

37. Ο Γενέσιος δεν μνημονεύει το συμβάν.

38. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §16, 165_{11-15}. Βλ. LEMERLE, Histoire des Pauliciens, 88.

39. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §15, 165_{6-7}.

40. Η Θεοδώρα απομακρύνθηκε από το παλάτι στις 15 Μαρτίου του 856(;) (βλ. BURY, *History of the Eastern Roman Empire*, 469-471 και ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, Βίος αυτοκράτειρας Θεοδώρας, 283), οκτώ περίπου χρόνια πριν από τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων.

41. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §16, 165_{15-16}. Βλ. LEMERLE, *ό. π.*, 88-89.

42. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §16, 167_{6-10}. Βλ. VASILIEV, *ό. π.*, 233-234, 318-319 και LEMERLE, *ό. π.*, 91.

43. H. GRÉGOIRE, Etudes sur l'épopée byzantine, *REG* 46, 1933, 36-37 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autour de l'épopée byzantine*, αρ. VIII).

διατυπώθηκε καμία απολύτως θετική κρίση για τη διακυβέρνηση του κράτους που θα μπορούσε να παραπέμπει σε αποφάσεις και πράξεις των επιτρόπων του ανήλικου Μιχαήλ Γ΄. Μοναδική εξαίρεση από τα πρόσωπα, που διαχειρίστηκαν τα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας μέχρι το 855/856, υπήρξε η «δέσποινα» Θεοδώρα, στην οποία αποδόθηκαν ακόμη και επιτυχίες που δεν της ανήκαν, όπως ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων[44]. Αντίθετα, κατά τον Γενέσιο, η αναστήλωση των εικόνων ανήκε στα *ἐν πρώτοις κατορθώματα* των ευσεβών βασιλέων Μιχαήλ Γ΄ και Θεοδώρας, οι οποίοι, με τη βοήθεια *τῶν προδηλωθέντων ἀνδρῶν* Μανουήλ και Θεοκτίστου, διοίκησαν *καλῶς* την αυτοκρατορία για δεκατέσσερα περίπου χρόνια.

β΄ *Η διαφορετική υστεροφημία των κυβερνώντων.*

1. Ο Γενέσιος και ο ανώνυμος συγγραφεας της *Συνέχειας Θεοφάνη* κατέγραψαν, στη συνέχεια της διήγησής τους, τη μεταβολή που επήλθε στο πολιτικό προσκήνιο της αυτοκρατορίας με την απομάκρυνση από το παλάτι και την εξουσία του Μανουήλ, του Θεοκτίστου και της Θεοδώρας. Η ενασχόληση τους με τις διενέξεις μεταξύ των επιτρόπων του Μιχαήλ Γ΄ αρχίζει με ένα μύθευμα: την απομάκρυνση του Μανουήλ από το παλάτι[45].

Πρόκειται για την παράδοση εκείνη που θέλει τον Μανουήλ επίτροπο του ανήλικου Μιχαήλ και, μάλιστα, ιδιαίτερα δραστήριο, εφόσον κατηγορήθηκε από τον Θεόκτιστο για έγκλημα καθοσίωσης. Το «συμβάν» κατέληξε στη μετοικεσία του Μανουήλ από το παλάτι στην κινστέρνα του Άσπαρος, όπου βρισκόταν ο «ἑαυτοῦ οἶκος», ο οποίος, αφού μετατράπηκε σε μοναστήρι, υπήρξε ο τόπος ταφής του άνδρα που *ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔζησε ἐνδόξως*[46], αναφέρει κατατοπιστικά ο Γενέσιος.

44. Βλ. και πιο κάτω, σελ. 90.

45. Βλ. πιο πάνω, σημ. 8.

46. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §8, $61_{6\text{-}16}$. Πρβλ. R. JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin*, A. *Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique*, III. *Les églises et les monastères*, Παρίσι 1969, 320-322.

Στη *Συνέχεια Θεοφάνη* ο αφηγηματικός πυρήνας παραμένει ο ίδιος[47], αλλά στο «συμβάν» προστέθηκαν και ορισμένες άλλες πτυχές. Η αναφορά στον «δυσαπάλλακτον ἔρωτα» του Βάρδα για τη βασιλεία[48], αποσκοπεί στο να θεωρηθεί η απομάκρυνση του Μανουήλ από το παλάτι ως η έναρξη της υλοποίησης των απώτερων σχεδίων του Βάρδα. Όταν πια ο Μανουήλ είχε οριστικά αλλάξει τόπο διαμονής, ο ανώνυμος συγγραφέας συμπεραίνει: *τοῦτον οὕτως οὐ δι᾽ ἑαυτοῦ ἀλλὰ διὰ τοῦ Θεοκτίστου ἀποσεισάμενος ὁ Βάρδας, ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν καὶ ἀποφορτισάμενος*[49].

Τα σχέδια του Βάρδα είναι γνωστά, η κατάληξή τους ακόμη γνωστότερη και η μνεία, που μόλις παραθέσαμε, σίγουρα δεν ξενίζει τον αναγνώστη τόσο, όσο ο σκοπός, για τον οποίο υποτίθεται ότι ο Μανουήλ εγκατέλειψε το παλάτι. Σύμφωνα με τον συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη*, ο άνδρας αποφάσισε να απομακρυνθεί από τα ανάκτορα, γιατί μόνο έτσι θα του δινόταν η ευκαιρία να δολοφονήσει τον Θεόκτιστο[50].

Ανέφικτο, λοιπόν, ήταν για τον Μανουήλ να απαλλαγεί από την παρουσία του αντιπάλου του όσο καιρό ζούσε στο παλάτι, και εφικτό, όταν θα το επισκεπτόταν, όποτε οι περιστάσεις το απαιτούσαν[51]. Για το θέμα η φαντασία μας θα μπορούσε να υποθέσει πολλά, αλλά για το μόνο που είναι δυνατόν να είμαστε σίγουροι είναι ότι σε καμία άλλη πηγή δεν γίνεται λόγος για το «τολμηρό» αυτό σχέδιο του Μανουήλ. Ακόμη και ο μεταγενέστερος Σκυλίτζης, που για το επεισόδιο αυτό ακολουθεί περίπου κατά λέξη τη *Συνέχεια Θεοφάνη*, αγνοεί ότι ο Θεόκτιστος υπήρξε κάποτε ο στόχος του Μανουήλ[52].

Οι διενέξεις μεταξύ των επιτρόπων του Μιχαήλ Γ΄ άρχισαν και σε λίγο θα λάβουν τη μορφή στυγερών δολοφονιών, από τις οποίες ο Μανουήλ δεν κατόρθωσε να αποστασιοποιηθεί. Για τον συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* η συμβολή του στη δημιουργία ενός τέτοιου κλίματος δεν ήταν περιφρονητέα. Ήταν ο πρώτος εμπνευστής της δολοφονίας του Θεοκτίστου

47. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{8-19}.
48. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{5-8}.
49. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{19-20}.
50. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{12-15}.
51. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{17-19}.
52. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 94_{55-60}.

και ασφαλώς ένας άνδρας, που απεργάζεται τον όλεθρο των άλλων, δεν μπορεί ποτέ να έχει ζήσει *ἐνδόξως*, όπως πιστεύει ο Γενέσιος[53].

Τον ίδιο μύθο επεξεργάστηκαν οι συγγραφείς των *Βασιλειῶν* και της *Συνέχειας Θεοφάνη*: ο πρώτος αναπαρήγαγε τα στοιχεία εκείνα του θρύλου που συνέθεταν την εικόνα του ένδοξου Μανουήλ· ο δεύτερος, όμως, φρόντισε να μετριάσει την υστεροφημία του, καταλογίζοντάς του ανομολόγητους σκοπούς.

2. Περισσότερο ή λιγότερο ένδοξος, ο Μανουήλ βρισκόταν πια εκτός παλατιού, το οποίο και χωρίς αυτόν συνέχισε να σφύζει ζωής ή μάλλον μηχανορραφιών, πραγματικών αυτή τη φορά.

Οι ψίθυροι για τις άνομες σχέσεις του Βάρδα με τη νύφη του[54], η αξίωση του Μιχαήλ Γ΄ να τιμηθεί με ανώτερα βασιλικά αξιώματα ο *ἀνάγωγός τε καὶ πόρρωθεν τρόπων τῶν εὐγενῶν* παιδαγωγός του και η διαβολή του Βάρδα, δια στόματος του παιδαγωγού, ότι η αυτοκράτειρα Θεοδώρα σχεδιάζει να παντρευτεί ή να παντρέψει μία από τις θυγατέρες της και στη συνέχεια να τυφλώσει τον γιο της[55] προβάλλονται από τον συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* ως οι λόγοι που οδήγησαν στην απόφαση της δολοφονίας του Θεοκτίστου, ο οποίος επέμενε να καυτηριάζει μοιχείες, να απορρίπτει παράλογες απαιτήσεις και να ενθαρρύνει συνωμοτικές διαθέσεις. Λακωνικότερος και λιγότερο επιρρεπής σε φήμες εμφανίζεται ο Γενέσιος, ο οποίος, αφού ανακοινώσει την πρόθεση του Βάρδα *ἁφαντῶσαι* τον Θεόκτιστο, αναφέρεται μόνο στη συκοφαντία σχετικά με τα φιλόδοξα σχέδια της αυτοκράτειρας[56].

53. Βλ. πιο πάνω, σημ. 46.

54. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §18, 168_{21}-169_{4}. Το θέμα θεωρήθηκε ως *ἡ πρώτη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκαταστασίας ἀφορμή* και υπήρξε η αιτία ρήξης πατριάρχη Ιγνατίου και Βάρδα: *Βίος Ιγνατίου*, *PG* 105, 504 AC. Βλ. και ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, 826_{3-12}. Πρβλ. F. DVORNIK, Patriarch Ignatius and Caesar Bardas, *BSl* 27, 1966, 12-22 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Photian and Byzantine Ecclesiastical Studies*, Λονδίνο 1974, αρ. XIX).

55. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §19, 169_{4-22}. Πρβλ. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 467-468.

56. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §19, 61_{17}-62_{23}. Στις παραλλαγές του Χρονικού του Λογοθέτη η αιτία της δολοφονίας ανακοινώνεται χωρίς περιστροφές: *ἕως ἐστὶ Θεόκτιστος μετὰ τῆς Αὐγούστης, οὐκ ἄρξει οὐδὲ ἐξουσιάσει ποτὲ ὁ βασιλεύς*: ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, 821_{14}-822_{2}.

Η απόφαση να εκλείψει από το πολιτικό προσκήνιο ο Θεόκτιστος λήφθηκε[57], και τώρα, που ο λόγος δεν αφορά ψήμες αλλά δράση, ο Γενέσιος γίνεται αναλυτικότερος. Λεπτομερής στην απαρίθμηση των συνεργών του Μιχαήλ Γ΄ και του Βάρδα, ενημερωμένος για τη νευρικότητα, που διακατείχε τον Βάρδα λίγο πριν από το εγχείρημα, και γνώστης της σύγχυσης που επικράτησε τη στιγμή της σύλληψης του Θεοκτίστου[58], ο Γενέσιος περιγράφει με ιδιαίτερα χαρακτηριστικές αποχρώσεις το τέλος του άνδρα.

Ἐπὶ πολὺ χρειάστηκε να παραμείνει *κατὰ τὰ Σκῦλα*[59] ο Θεόκτιστος, φρουρούμενος από τον Κωνσταντίνο τον Αρμένιο, τις αρετές του οποίου ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* έχει ήδη επαινέσει[60]. Η ικεσία, που απηύθυνε ο Θεόκτιστος στον Κωνσταντίνο να τον προστατεύσει, βρήκε ανταπόκριση και οι πύλες, που οδηγούσαν στον τρίκλινο του Ιουστινιανού[61], έκλεισαν. Με αυτό τον τρόπο ο Κωνσταντίνος κατόρθωσε να εμποδίσει την *ἀκρατῶς ἐρχομένην* εισβολή των στρατιωτών, μέχρις ότου καθοριστούν τα της εξορίας του Θεοκτίστου για να μην κηλιδωθούν χέρια με αίμα χριστιανικό[62].

Ἀπήγετο δὲ πρὸς τὰ Σκῦλα φρουρᾷ τέως παραδοθησόμενος, μέχρις ἂν τὰ κατ' αὐτοῦ ἀποφήναιντο, αναφέρει αόριστα ο συγγραφέας της Συνέχειας Θεοφάνη[63], αλλά ο Γενέσιος, στιγματίζοντας το μέγα μειονέκτημα της δολοφονίας, επανέρχεται στη λύση της εξορίας[64]. Σε αυτήν πίστευε ο

57. *γνώμην ἀπέφαινον τοῦ ἐκ μέσου τὸν Θεόκτιστον ποιῆσαι δολοφονίᾳ τινὶ ἢ ὑπερορίᾳ* αναφέρεται στη ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (Δ΄ §19, 169_{21-22}), ενώ στο κείμενο των *Βασιλειών* η λύση της εξορίας εμφανίζεται ως ιδεωδέστερη: *δολοφονῆσαι ἢ μᾶλλον ὑπερορίσαι, εἴ γε δυνήσονται* (ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §9, 62_{24-25}).

58. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §9, 62_{25-44}.

59. Βλ. R. GUILLAND, La porte des Skyla, *Études de topographie de Constantinople byzantine*, τόμ. I, *BBA* 37, Βερολίνο-Αμστερνταμ 1969, 151-164.

60. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §3, 58_{4-10}. Πρβλ. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 485 και 487.

61. Βλ. τα σχόλια της LESMÜLLER-WERNER, Byzanz am Vorabend, 167.

62. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, 63_{56-61}.

63. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §19, 170_{13-14}.

64. Βλ. πιο πάνω, σημ. 57.

Κωνσταντίνος ο Αρμένιος, όταν υπεραμυνόταν του Θεοκτίστου, και γι' αυτήν *πολυμερῶς ἐπεφρόντιστο* ο Βάρδας[65].

Σίγουρος ότι η αρχική απόφαση προέβλεπε την εξορία του Θεοκτίστου και ακόμη πιο σίγουρος ότι ο Βάρδας φρόντιζε γι' αυτήν[66], ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* απέδωσε τη δολοφονία του Θεοκτίστου σε αυτά που συμβαίνουν, όταν η παρόρμηση υπερισχύει της απόφασης και η βία της δύναμης.

Κάποιοι παρακίνησαν τον αυτοκράτορα να προχωρήσει *διὰ τάχους* στη δολοφονία του Θεοκτίστου, διαφορετικά *ἐπανάστασις ἔσται παρὰ δεσποίνης δυσφόρητος*[67]. Το «ῥαγδαῖον πρόσταγμα» του Μιχαήλ όριζε τον άνδρα *συντόμως διαχειρίσασθαι*, αλλά ο Κωνσταντίνος για άλλη μία φορά επιχειρούσε να μετριάσει *τὸ ἄμετρον τῶν κακῶν* και, *ὅσον ἐνῆν αὐτῷ σθένους ἔν τε λόγοις καὶ ἔργοις*, να κατευνάσει την ορμή των επίδοξων δολοφόνων[68]. Η δύναμη, όμως, *τοῦ βοηθοῦ* εξαντλήθηκε και οποιαδήποτε ελπίδα σωτηρίας του Θεοκτίστου χάθηκε. Αυτά συμβαίνουν, όταν φθάνει στο αποκορύφωμά της η βία, το *σθένος* της οποίας είναι *ἀδήριτον*, διαπιστώνει ο Γενέσιος με λόγια δανεικά[69].

«La fin cependant est la même chez tous-deux», παρατηρεί η Karlin-Hayter[70]. Πράγματι, *Συνέχεια Θεοφάνη* και Γενέσιος αναφέρουν τη σφαγή του Θεοκτίστου από κάποιον φρουρό και την εμφάνιση του «φοιβολήπτου» ή «σιβυλλαίνοντος» Μανουήλ, ο οποίος προλέγει στον Βάρδα ότι θα χαθεί με τον ίδιο τρόπο[71]. Η κατάληξη της διήγησης για τη δολοφονία του Θεοκτίστου είναι σίγουρα ίδια στα δύο κείμενα, αλλά η διαδρομή, που οι συγγραφείς τους διανύουν για να φτάσουν σε αυτήν, εντελώς διαφορετική.

65. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, $63_{61\text{-}63}$. Πρβλ. HIRSCH, *Studien*, 156.

66. Κανένα άλλο κείμενο δεν αποδίδει στον Βάρδα τέτοια πρόθεση.

67. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, $63_{63\text{-}65}$. Μήπως η έκφραση *ἐπανάστασις δυσφόρητος* αποτελεί απόηχο της αποτυχημένης συνωμοσίας της Θεοδώρας εναντίον του Βάρδα, που μαρτυρούν τα κείμενα του Χρονικού του Λογοθέτη (ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, $823_{16\text{-}23}$, ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ, $237_{11\text{-}19}$, ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ (Istrin), $8_{1\text{-}6}$);

68. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, $63_{65\text{-}72}$.

69. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, 63_{72}-64_{79}.

70. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 464.

71. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §19, 170_{16}-171_{2}, ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §10, $64_{79\text{-}83}$.

Σύντομη και απαλλαγμένη από όλες εκείνες τις λεπτομέρειες, που μόνο ο Γενέσιος είχε υπόψη του[72], είναι η αφήγηση της *Συνέχειας Θεοφάνη* για τη σύλληψη, φρούρηση και σφαγή του Θεοκτίστου. Η παρέμβαση του Κωνσταντίνου του Αρμενίου και η λύση της εξορίας, που αυτός ανέμενε, αγνοούνται. *Τὰ τῆς σωτηρίας* του Θεοκτιστου, που τοσο ενδιέφεραν τον Γενέσιο, δεν είχαν θέση στο κείμενο της *Συνεχειας Θεοφάνη*. Η δολοφονία του άνδρα δεν οφειλόταν σε παρόρμηση της στιγμής· ήταν αποτέλεσμα απόφασης[73], η οποία εκτελέσθηκε ψυχρά και περιγράφηκε ωμα: *ἀλλ᾽ ἔλαθε κατὰ γαστέρα πληγεὶς καὶ θανάτῳ παραδοθείς*, αναφέρει ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* και συνεχίζει, δίνοντας ανάγλυφα την εικόνα του κατακρεουργημένου πτώματος: *τῶν ἐγκάτων ἐκχυθέντων αὐτοῦ*[74].

Με *θηρῶν ὠμότητα καὶ ἀγριότητα* διαπράχθηκε η δολοφονία του Θεοκτίστου αναφέρουν οι παραλλαγές του *Χρονικού* του Λογοθέτη που, μαζί με τον *Βίο* της αυτοκράτειρας Θεοδώρας[75], τη χαρακτήρισαν *ἄδικον σφαγήν*[76]. Από τη δική του σκοπιά, ο συγγραφέας της *Συνεχειας Θεοφάνη*, περιγράφοντας το θέαμα που παρουσίαζε ο δολοφονημένος Θεόκτιστος, επιβεβαίωσε μόνο τη βαναυσότητα της επίθεσης. Η άποψη για το άδικον του εγχειρήματος δεν τον έβρισκε σύμφωνο. Η στάση του ψυχρού αφηγητή, που απέφυγε οποιονδήποτε χαρακτηρισμό του συμβάντος[77], εγκαταλείφθηκε, όταν τη γραφίδα του απασχόλησε και πάλι η δράση και το τέλος του άνδρα. Ο *φρονήσεως ἀμοιρῶν καὶ λόγου καὶ τῶν ἐν πολέμοις ἀνδραγαθημάτων ἀπείρως ἔχων* Θεόκτιστος υπήρξε η αιτία μεγάλων συμφορών για την αυτοκρατορία και ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*

72. Βλ. πιο πάνω, σελ. 85.

73. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §19, 170_{15-16}: *ὡς δ᾽ οὐ ζῆν δέει τῆς Αὐγούστης αὐτὸν ἐβουλεύσαντο, ἵνα καὶ μὴ θᾶττον ἀπολυθῇ.*

74. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §19, 170_{19-20}.

75. *Βίος αυτοκράτειρας Θεοδώρας* (εκδ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ), §10, 267_{72-75} και §11, 268_{5-6}.

76. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, 822_{16-18} και 823_{13}, ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ, 658_{11-12}, ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ, $236_{16\ 17}$, ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΜΕΛΙΤΗΝΟΣ, 165 και 166, ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ (Istrin), $7_{11-12,\ 28}$.

77. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §20, 171_{3-4}: *Ἀλλ᾽ ὁ μὲν Θεόκτιστος οὕτω τοῦ βίου πέρας ἀπείληφεν, καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ σφαγήν*.

εκφράζει την ικανοποίησή του που *τὰ κακὰ* επιστρέφουν σε αυτούς, οι οποίοι τα προξένησαν[78].

3. Οι διαφορές μεταξύ της διήγησης *Συνέχειας Θεοφάνη* και *Βασιλειῶν* για τη δολοφονία του Θεοκτίστου είναι αρκετές και έχουν ήδη επισημανθεί[79]. Όσο, όμως, σίγουρος και αν είναι κάποιος ότι για το συμβάν αυτό ο μεν συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* ακολούθησε σχεδόν πιστα τη διήγηση δύο χαμένων για μας πηγών[80], ενώ ο Γενέσιος συμπεριέλαβε στην αφήγησή του στοιχεία μυθιστορηματικά, το ίδιο ουσιώδη όσο και άχρηστα, ή ακόμη ότι κατέφυγε σε «mauvaise litterature»[81], δεν μπορεί να παραβλέψει τη συνοχή, που ο καθένας επέλεξε να δώσει στο κείμενό του, και, κυρίως, την άποψή τους για τη λύση του δράματος.

Αν για τη *Συνέχεια Θεοφάνη* ο Θεόκτιστος υπήρξε «ἐφευρετής» πολλών κακών και βρήκε αντάξιο των έργων του θάνατο[82], για τον Γενέσιο είχε συμβάλει στην καλή διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας[83] και η δολοφονία του δεν ήταν προδιαγραμμένη: ήταν αποτέλεσμα παρόρμησης, που, *ῥαγδαίῳ προστάματι*, διαπράχθηκε *συντόμως*[84]. Ο τρόπος, με τον οποίο ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* διηγήθηκε τη σφαγή του Θεοκτίστου, εμπεριεχει όλα εκείνα τα στοιχεία που οδηγούν στο χαρακτηρισμό της ως άδικης[85].

4. *Καὶ μετὰ βραχὺ τὰ κατὰ τὴν δέσποιναν ἐκταράττεται*, ανακοινώνει ο Γενέσιος, η ενασχόληση του οποίου, όμως, με το νεο συμβάν, σε αντίθεση με τη μέθοδο που ακολούθησε στη δολοφονία του Θεοκτίστου, είναι ιδιαίτερα σύντομη[86]. Η απομάκρυνση της αυτοκράτειρας και των θυγατέρων της από το παλάτι και η μοναχική κουρά μνημονεύονται περίπου επιγραμματικά και χωρίς να γίνεται καμία αναφορά σε αυτούς που έλαβαν και

78. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §39, 202_5-203_{12}. Βλ. VASILIEV, *ό. π.*, 194, σημ. 1· πρβλ. G. HUXLEY, Theoktistos, Abasgia and Two Eclipses, *BSl* 50, 1989, 9-10.

79. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 461-466.

80. *Ό. π.*, 465: «En conclusion, le récit de la mort de Théoctiste qui se lisait dans la Vie de Manuel a été recueilli par *S[ource commune], d'où il est passé dans THc, apparemment sans grande modification».

81. *Ό. π.*, 462 και 465.

82. Βλ. πιο πάνω, σημ. 78.

83. Βλ. πιο πάνω, σελ. 79-80.

84. Βλ. πιο πάνω, σημ. 68.

85. Βλ. πιο πάνω, σημ. 75 και 76.

86. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §11, 64_{84}.

υλοποίησαν τις αποφάσεις αυτές[87]. Στη συνέχεια, ακολουθεί η ενημέρωση της συγκλήτου από τη Θεοδώρα για τα οικονομικά της αυτοκρατορίας[88] και η αφηγηματική ενότητα ολοκληρώνεται με την πρόρρηση της μητέρας προς τον γιο της αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ για τον *ἄφυκτον ὄλεθρον*[89].

Κατά τον βιογράφο της, η αυτοκράτειρα Θεοδώρα, αποχωρώντας από το παλάτι, ευχήθηκε στον γιο της, το *θεοῦ δώρημα*, όπως τον αποκαλεί, *τὸν ἀρχικὸν τουτονὶ πλοῦν καλῶς διασώσασθαι τῷ οἴακι τῆς δικαιοσύνης τὴν κοσμικὴν ταύτην ναῦν διϊθύνοντι καὶ πνεῦμα τῆς σωτηρίας ἐπιπνεομένῳ*[90]. Για τον Γενέσιο προέβλεπε *ὄλεθρον* και για τη *Συνέχεια Θεοφάνη* τον ευχόταν. Η φοβερή κατάρα της να βρουν ο γιος της και ο αδελφός της τον ίδιο θάνατο με τον Θεόκτιστο πραγματοποιήθηκε και ο Βασίλειος Μακεδών φαίνεται ότι επαλήθευσε και την τρομερή ελπίδα της να δει αυτή την εκδίκηση[91]. Παρά τη λυσσαλέα οργή της αυτοκράτειρας, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* συνέχιζε να βλέπει στο πρόσωπό της τον άνθρωπο που δεν επιζητούσε φόνους[92].

Στα κείμενα του κύκλου του Λογοθέτη αναφέρεται ότι η Θεοδώρα *ἀνάξια ἑαυτῆς κατασκευάζει*, επιχειρώντας να δολοφονήσει τον αδελφό της Βάρδα[93], αλλά ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* πιστεύει ότι αρκέσθηκε στο να επισκέπτεται συχνά το ναό των Βλαχερνών, *εὐχάς τινας ἀποδιδοῦσα Θεῷ*[94]. Εκεί κάποτε τη συνάντησε ο άλλος της αδελφός, ο Πετρωνάς, ο οποίος υποχρέωσε την ίδια και τις θυγατέρες της να καρούν

87. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §11, 64_{84-87}. Το γεγονός αναλύει διεξοδικά η KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 469-474.

88. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §11, 64_{87-93}. Βλ. H.-G. BECK, Senat und Volk von Konstantinopel, *Bayer. Akademie der Wissensch. Phil.-Hist. Kl. Sitzungsberichte* 1965, 55 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Ideen und Realitäten in Byzanz*,, Λονδίνο 1972, αρ. XII) και Patricia KARLIN-HAYTER, Michael III and Money, *BSl* 50, 1989, 1-8.

89. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §11, 64_{93-95}.

90. *Βίος αυτοκράτειρας Θεοδώρας* (έκδ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ), §12, 268_{6-16}.

91. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §20, 171_{5-16}. Βλ. KARLIN-HAYTER, L'enjeu d'une rumeur, 106, σημ. 49. Πιθανότατα, η Θεοδώρα πέθανε λίγο μετά τη δολοφονία του Μιχαήλ Γ΄· βλ. ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, La mort de Théodora, *JÖB* 40, 1990, 205-208.

92. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §20, 171_{19-21}. Επίσης, βλ. ΣΚΥΛΙΤΖΗ, 95_{12}-96_{14} και ΖΩΝΑΡΑ (έκδ. DINDORF), IV, 8_{8-10}.

93. Βλ. πιο πάνω, σημ. 67.

94. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §22, 174_{2-4}.

μοναχές, όπως όριζε η διαταγή του Μιχαήλ και του Βάρδα[95]. Η πληροφορία της ανάμειξης του Πετρωνά στην κουρά της Θεοδώρας, που μας παρέχει η *Συνέχεια Θεοφάνη* και την οποία μόνο ο Σκυλίτζης επανέλαβε[96], αποκτά ιδιαίτερη σημασία, όταν, μετά την αναγγελία του θανάτου της και τη μεταφορά της σωρού της από τον Βασίλειο Α΄ στη μονή των Γαστρίων[97], επιχειρείται η αποτίμηση του έργου της: *αὕτη μὲν οὕτως ἀπεβίω, ὄνομα τῷ υἱῷ, οὐχ ὡς ἐκεῖνοι, πονηρὸν ἀλλ' ἀγαθὸν ἀπολιποῦσά τε καὶ σεμνόν*[98].

Μόνον η Θεοδώρα, λοιπόν, σύμφωνα πάντα με την άποψη του συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη*, άφησε στον γιο της όνομα *ἀγαθόν* και *σεμνόν*. Η πιθανότητα να προσέδιδε ο ίδιος ο «υἱὸς» κάποια αίγλη στο αξίωμά του έχει εκμηδενισθεί, εφόσον το ήδη γνωστό πάθος του για τις αρματοδρομίες και η κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος απέκλειαν κάτι τέτοιο[99]. Με τη μνεία, που παραθέσαμε, έρχεται να απορριφθεί και το ενδεχόμενο να όφειλε ο Μιχαήλ Γ΄ την υστεροφημία του σε «ἐκείνους» που τον περιστοίχιζαν. Όσον αφορά τον Μανουήλ και τον Θεόκτιστο, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* έλαβε την απαιτούμενη μέριμνα, ώστε ο αναγνώστης του να απέχει αρκετά από το να αποκομίσει θετική εντύπωση για τη δράση των δύο ανδρών[100].

5. Αυτοί, όμως, είναι μερικά χρόνια που απουσιάζουν από το παλάτι. Τώρα, μεταξύ 856 και 858[101] το πολιτικό προσκήνιο ανήκει σε άλλους. Ανάμεσά τους είναι αναμφίβολα και ο Πετρωνάς. Λίγο μετά την απομάκρυνση της Θεοδώρας από το παλάτι, ηγήθηκε μίας εκστρατείας, για την επιτυχή έκβαση της οποίας ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* προσποιείται άγνοια[102]. Για τη δράση του Πετρωνά την περίοδο αυτή γνωρίζει

95. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §22, 174_{4-7}.

96. ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ, 97_{59-66}.

97. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §22, 174_{10-14}. Βλ. Ph. GRIERSON, The Tombs and Obits of the Byzantine Emperors (337-1042), *DOP* 16, 1962, 27, σημ. 85.

98. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §22, 174_{14-15}.

99. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §21, 172_{7}-173_{15}. Πρβλ. E. KISLINGER, Michael III. Image und Realität, *Eos* 75, 1987, 389-400 και J. N. LJUBARSKIJ, Der Kaiser als Mime. Zum Problem der Gestalt des byzantinischen Kaisers Michael III., *JÖB* 37, 1987, 39-50.

100. Βλ. πιο πάνω, σελ. 84-85 και 88.

101. Η κουρά της Θεοδώρας τοποθετείται το φθινόπωρο του 858: BURY, *History of the Eastern Roman Empire*, 160.

102. Βλ. πιο πάνω, σελ. 82.

καλά μόνο τον ρόλο που έπαιξε μία μέρα στο ναό των Βλαχερνών. Τη νίκη του το 863 δεν έχει ακόμη διηγηθεί, αλλά, οπως ειπώθηκε, έχει ήδη «εξουδετερώσει» τις θετικές της συνέπειες[103]. Ήταν το κατάλληλο σημείο έκφρασης μιας αποστροφής προς το πρόσωπο του Πετρωνά, που σε κανένα άλλο κείμενο δεν φιλοξενήθηκε. Ακόμη και στην περίπτωση που η ανάμειξή του στην κουρά της Θεοδώρας συμπεριλαμβανόταν στα παραπτώματα, τα οποία ο ίδιος ο Πετρωνάς εμφανίζεται να ομολογεί ότι είχε διαπράξει[104], χαρακτηρισμοί, όπως «πανεύφημος», «πανευκλεέστατος» και «μεγαλοπρεπέστατος», συνέχιζαν να συνοδεύουν το όνομά του και την υστεροφημία του[105].

6. Ο πρώτος κύκλος των διενέξεων και δολοφονιών της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄ ολοκληρώθηκε. Στη διαφορετική άποψη Γενεσίου και συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* για τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας μέχρι το 855/856 προστέθηκαν η εξίσου διαφορετική περιγραφή και εκτίμησή τους για το τέλος και την υστεροφημία των κυβερνώντων. Μία επιπλέον απόκλιση μεταξύ των δύο κειμένων αποτελεί η περίπτωση του Πετρωνά: ο ανώνυμος συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* αποσιώπησε τη νικηφόρα εκστρατεία του το 856, τον ενέπλεξε στην κουρά της Θεοδώρας και, λίγο μετά τον κατέταξε μεταξύ αυτών που άφησαν *ὄνομα πονηρόν*. Ο Γενέσιος δεν έχει ακόμη ασχοληθεί με τον άνδρα· σύντομα, όμως, θα του απονείμει έναν άλλο, κάπως παράδοξο, ρόλο[106].

103. Βλ. πιο πάνω, σελ. 81-82.

104. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §25, 183_{19}-184_{1}, *Βίος Αντωνίου του Νέου*, (έκδ. F. HALKIN, Saint Antoine le Jeune et Pétronas le vainqueur des Arabes en 863 (d'après un texte inédit), *An. Boll.* 62, 1944), §10, 215_{21-23} και §17, 221_{1-10} (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Saints moines d'Orient*, Λονδίνο 1973, αρ. VIII)· βλ. και τα σχόλια του HALKIN, 199-200.

105. *Βίος Αντωνίου του Νέου*, §12, 217_{13}, §16, 220_{7} και §18, 221_{20-21} και τα αντιστοιχα σχόλια, 199 και 207, σημ. 4 και 6.

106. Βλ. πιο κάτω, σημ. 117.

γ΄. Η απόκλιση των δύο κειμένων: φιλοδοξία του Βάρδα ή ανεπαρκής βασιλεία του Μιχαήλ Γ΄;

1. Το πολιτικό προσκηνιο άλλαξε· ο Μιχαήλ Γ΄ έμεινε μόνος αυτοκράτορας και ο Βάρδας μόνος ισχυρός άνδρας της αυτοκρατορίας. Η εξέλιξη της σταδιοδρομίας του από το 855 και εξής σκιαγραφειται πληρέστερα στη *Συνέχεια Θεοφάνη*: κανίκλειος μετά τη δολοφονία του Θεοκτίστου[107], κουροπαλάτης το 859 για τον *ἆθλον* που επιτέλεσε εις βάρος της Θεοδώρας[108], ο Βάρδας έγινε καίσαρ τρία χρόνια αργότερα (Απρίλιος του 862), με απώτερο σκοπό την ανάρρησή του στον θρόνο, εφόσον τον Μιχαήλ τίποτε δεν απασχολούσε περισσότερο από τα θέατρα και τις αρματοδρομίες[109]. Στο κείμενο των *Βασιλειῶν* ο Βάρδας μνημονεύεται μόνο ως καίσαρ και η φιλοδοξία του να γίνει αυτοκράτορας δεν συνδέεται με την αδιαφορία του Μιχαήλ Γ΄ για τα πολιτικά πράγματα[110].

2. Τη στρατιωτική δράση του Μιχαήλ Γ΄ εναντίον των Αράβων μεταξύ των ετών 859-861 θέλησαν να εξιστορήσουν και οι δύο συγγραφείς στη συνέχεια των κειμένων τους. Για την επίτευξη του σκοπού τους κατέφυγαν σε δύο, διάσημες πια, «ιστορίες»: πρόκειται για τη νίκη του Μιχαήλ Γ΄ στα Σαμόσατα, που μετατράπηκε σε «ήττα»[111], και την περίφημη «μαχη» στο

107. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§20, 171_{4-5}. Βλ. R. GUILLAND, Le Domestique des Scholes, *Recherches sur les institutions byzantines*, τομ. I, Βερολινο-Αμστερνταμ 1967, 437

108. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§23, 176_{1-4}.

109. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§26, 184_{15}-185_{1}. Βλ. Patricia KARLIN-HAYTER, Imperial charioteers seen by the Senate or by the Plebs, *Byzantion* 57, 1987, 326-335.

110. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§12, 64_{1}-65_{10} και §15, 69_{39-41}. Βλ. HIRSCH, *Studien*, 162. Ο πρωτοσπαθάριος Φιλόθεος, που παρότρυνε τον Βάρδα να λαβει τον τίτλο του καίσαρος, κατείχε το αξιωμα του λογοθετη του γενικού: *Βίος Ιγνατιου*, *PG* 105, 533D· βλ. V. LAURENT, *Le Corpus des sceaux de l'empire byzantin*, II. *L'administration centrale*, Παρίσι 1981, αρ. 309, 148, όπου η αναφορά στις υπόλοιπες πηγές.

111. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§23, 176_{4-21}, ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ §13, 65_{11-21}. Βλ. H. GRÉGOIRE, Inscriptions historiques byzantines, *Byzantion* 4, 1927-28, 437-449 και ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Michel III et Basile le Macédonien dans les inscriptions d'Ancyre, *Byzantion* 5, 1929-30, 327-346 (= ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Autour de l'epopee byzantine*, αρ. I). Μετα την «ήττα» στα Σαμόσατα, στη ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (Δ΄§23, 176_{21}-177_{17})

Ανζήν, όπου ο Μανουήλ επανέλαβε τον ίδιο ακριβώς ρόλο, που είχε διαδραματίσει είκοσι δύο χρόνια πριν[112].

3. Παρεμφερής είναι η αφήγηση του Γενεσιου και του ανώνυμου συγγραφέα της *Συνέχειας Θεοφάνη* για τα δύο αυτά μυθεύματα, αλλά διαφορετική για το ιστορικό συμβάν που ακολουθεί, τη νίκη δηλαδή του Πετρωνά κατά του 'Αμερ το 863[113]. Τη γνωστή από τον ένατο αιώνα παράδοση, αλλά με κάποιες διαφοροποιήσεις, επαναλαμβάνει ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*, αναφέροντας τη διαταγη του Μιχαήλ προς τον Πετρωνά και την άφιξη του τελευταίου στο όρος Λάτρος, προκειμένου να αποσπάσει από τον μοναχο Ιωάννη την «ἄνωθεν ἐπικουρίαν»[114].

Αντίθετα, ο Γενέσιος μας μεταφέρει στο παλάτι, όπου ο Μιχαήλ Γ΄ δεν διασκεδάζει, αλλά, ανήσυχος, αναζητά κάποιον, ο οποίος, διαπνεόμενος από *ἀγάπην εἰλικρινῆ* προς αυτόν και τους Χριστιανούς, θα προθυμοποιειτο να πολεμήσει τον Άμερ. Δια στόματος Πετρωνά η «μεγαλόδοξος βασιλεια» του πληροφορείται ότι έχει πολλούς υπηκόους, οι οποίοι *πλεῖστα* τον αγαπούν και είναι πρόθυμοι να πεθάνουν γι' αυτόν. Λίγο μετά, ο Πετρωνάς δηλώνει έτοιμος να χύσει το αίμα του για τον βασιλέα και τους ομοθρήσκους του[115]. Η στιγμή δείχνει επικη και απέχει πολύ από τη διήγηση της *Συνέχειας Θεοφάνη*.

Έτσι θέλησε να εξιστορήσει ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* την ανάθεση της αρχηγίας της εκστρατείας αυτής στον Πετρωνά. Ωστόσο, στη *Συνέχεια Θεοφάνη* το γεγονός συνοψίσθηκε σε λίγες μόνο λέξεις, *Μιχαὴλ ἐκέλευσε τὸν Πετρωνᾶν*[116], χωρίς να χρειασθεί να αποδοθούν στον Μιχαήλ Γ΄ τόσο αφοσιωμένοι υπήκοοι. Από αυτήν την πλευρά, η ένταξη του διαλόγου αυτού

μνημονεύεται η επιδρομή του Καρβέα το 859, η οποία παραλείπεται από τον Γενεσιο· βλ. LEMERLE, Histoire des Pauliciens, 94-95.

112. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§24, 177_{18}-179_{12}, ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§14, 65_{22}-66_{65}. Βλ. GRÉGOIRE, Études sur le neuvième siècle, 520-524· πρβλ. VASILIEV, *ό. π.*, 245, σημ. 2 και 3.

113. Πρβλ. GREGOIRE, Michel III et Basile le Macedonien, 335.

114. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§25, 179_{20}-181_{4}, *Βίος Αντωνίου του Νεου*, §14-15, 218_{8}-219_{21}. Βλ. και τα σχόλια του HALKIN, 201-202.

115. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§15, 67_{75-91}. Πρβλ. Αθηνα ΚΟΛΙΑ-ΔΙΡΜΙΤΖΑΚΗ, *Ο βυζαντινός «ιερος πόλεμος». Η έννοια και η προβολή του θρησκευτικού πολέμου στο Βυζάντιο*, Αθηνα 1991, 212-213.

116. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§25, 179_{20-21}.

σε ένα κείμενο, όπως ο Γενέσιος, που αποσκοπούσε να αμαυρώσει τον τελευταίο εκπρόσωπο της δυναστείας του Αμορίου, είναι, πράγματι, παράδοξη[117].

4. Οι αποκλίσεις των δύο κειμένων για τη νίκη του 863 συνεχίζονται και οι συγγραφείς τους διαφωνούν για το αξίωμα που κατείχε ο Πετρωνάς, αναλαμβάνοντας την εκστρατεία αυτή[118], για τον τρόπο διεξαγωγής της μάχης[119] και, κυρίως, για τον αντίκτυπο και τις συνέπειές της.

Με τρόπο σύντομο αλλά σαφή, ο Γενέσιος αναφέρθηκε στη γενική ευφορία που προξένησε η είδηση της νίκης, στην ανάδειξη του Πετρωνά σε μάγιστρο και του Βάρδα σε καίσαρα[120] και, τέλος, προσμέτρησε στις συνεπειες του «τοιούτου εὐτυχήματος» τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων[121]. Πρόκειται για λαμπρά επινίκια.

Με εξαίρεση τη μνεία ότι ο Πετρωνάς έλαβε ως ανταμοιβη για τη νίκη του το αξίωμα του δομεστίκου των σχολών[122], στη *Συνέχεια Θεοφάνη* γίνεται λόγος μόνο για την αφοσίωση του νικητή προς τον μοναχό Ιωάννη. Στην ευρύτατα διαδεδομενη παράδοση για τον μοναχό, ο οποίος προφήτευσε τη μεγάλη νίκη, δεν γινόταν λόγος μόνο για τις σχέσεις και τον περίπου ταυτόχρονο θάνατο των δύο ανδρών[123], αλλά και για τα πολλά λάφυρα που έφερε μαζί του ο Πετρωνάς και τη λαμπρή υποδοχή, η οποία του επιφυλάχθηκε από τον αυτοκράτορα και τη σύγκλητο[124]. Κάνοντας αυστηρή επιλογή των στοιχείων που θα ενέτασσε στο κείμενό του, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* ενδιαφέρθηκε μόνο για την *πρὸς Θεὸν ἐκδημίαν τους*[125]. Τη διήγησή του για τον θάνατο του Πετρωνά ολοκλήρωσε

117. GRÉGOIRE, Michel III et Basile le Macédonien, 335: *On lit chez Génésius, tout d'abord, un curieux dialogue entre l'empereur Michel et Pétronas.*

118. Στρατηγός Θρακησίων, σύμφωνα με τη ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (Δ΄ §25, 179_{20}-180_{9}), δομέστικος των σχολών, κατά τον ΓΕΝΕΣΙΟ (Δ΄ §15, 67_{91-93}). Βλ. GUILLAND, Le Domestique des Scholes, 437.

119. Βλ. πιο πάνω, σημ. 29.

120. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §15, 69_{37-41}. Πρβλ. BURY, *History of the Eastern Roman Empire*, 284, σημ. 3.

121. Βλ. πιο πάνω, σελ. 80.

122. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §25, 183_{16-17}.

123. *Βίος Αντωνίου του Νέου*, §16-18, 220_{6}-222_{4}.

124. *Βίος Αντωνίου του Νέου*, §15, 220_{2-5}.

125. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §25, 183_{11}-184_{10}.

με ένα *λέγεται*[126], που υποδηλώνει την επίγνωσή του ότι για το θέμα είχε καταφύγει σε ένα θρύλο[127]. Στην περίπτωση αυτή, όμως, η παράδοση δεν διαστρεβλώνει την ιστορική πραγματικότητα[128]· υπερτονίζει την «ἄνωθεν ἐπικουρίαν», που είχε ο νικητής στρατηγός, και, απομονώνοντας το συμβάν από τα επακόλουθά του, το καθιστά συμπτωματικό.

Στο κείμενο των *Βασιλειῶν*, αντίθετα, ο Πετρωνάς και πολλοί αφοσιωμένοι υπήκοοι του Μιχαήλ Γ΄ ήταν αυτοί, στους οποίους οφειλόταν η μεγάλη νίκη, που επέτρεψε τη δυναμική εμφάνιση της αυτοκρατορίας στη γειτονική Βουλγαρία. Αυτά συμβαίνουν το 863 και 864. Η βασιλεία του Μιχαήλ Γ΄ πλησιάζει προς το τέλος της, αλλά ο Γενέσιος συνεχίζει να συνδέει γεγονότα και να σκιαγραφεί την εικόνα μίας αυτοκρατορίας με σημαντικές και καθόλου τυχαίες επιτυχίες, κάτι που συστηματικά αποφεύγει ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*.

5. Η ενασχόληση του Βάρδα με την «ἔξω σοφίαν» και η ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας είναι το επόμενο θέμα, στο οποίο στρέφουν το ενδιαφέρον τους οι συγγραφείς των δύο κειμένων. Κοινή είναι μεν η αναγνώριση της θετικής συμβολής του καισαρα στο έργο αυτό[129], αλλά διαφορετική η άποψή τους για τα κίνητρά του. Στη *Συνέχεια Θεοφάνη* της οργάνωσης της σχολής της Μαγναύρας προτάσσεται η ανάδειξη του Βάρδα σε καίσαρα και η αδιαφορία του Μιχαήλ Γ΄ για τα *πολιτικά*, γεγονός που ενίσχυε στον Βάρδα τη φιλοδοξία να γίνει αυτοκράτορας[130]. Ο απώτερος αυτός σκοπός του καίσαρα και η σχολή της Μαγναύρας στη *Συνέχεια Θεοφάνη* είναι δύο ξεχωριστά θέματα[131]. Κατά ένα τρόπο τελείως απρόσμενο για την ώς τώρα τακτική του, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*

126. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §25, 184_{10-11}.

127. HIRSCH, *Studien*, 221.

128. Βλ. πιο πάνω, σελ. 92-93.

129. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Α΄ §17, 70_{65-66}, ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §29, 192_{20-23}. Βλ. LEMERLE, *Le premier humanisme byzantin. Notes et remarques sur enseignement culture a Byzance des origines au Xe siecle*, Παρισι 1971, 158-160.

130. Βλ. πιο πάνω, σημ. 109.

131. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §26, 185_{1-3}: *ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τὸ μέλλον ἐταμιεύετο· τότε δὲ τῆς ἔξω σοφίας ἐπιμεληθείς*· βλ. P. SPECK, *Die kaiserliche Universität von Konstantinopel. Präzisierungen zur Frage des höheren Schulwesens Byzanz im 9. und 10. Jahrhundert*, Μόναχο 1974, 5-6.

δεν ενέταξε στη διήγησή του για το πνευματικό αυτό ίδρυμα της Κωνσταντινούπολης κανένα απολύτως αρνητικό στοιχείο ή κάποιο υπαινιγμό για τα κίνητρα του Βάρδα[132].

Για τον Γενέσιο, όμως, η ίδρυση της σχολής της Μαγναύρας υπήρξε ιδεώδης ευκαιρία στηλίτευσης του παντοδύναμου καίσαρα. Η αναγνώριση ότι το λαμπρό αυτό επίτευγμα του Βάρδα διατήρησε το όνομά του ανεξίτηλο στη μνήμη των μεταγενεστέρων[133] δεν εμπόδισε τον συγγραφέα των *Βασιλειῶν* να του αποδώσει βαρύτατες κατηγορίες σχετικά με τον χαρακτήρα, τη συμπεριφορά και τις προθέσεις του. Το μεγάλο ενδιαφέρον του για την άνθηση των γραμμάτων είχε ως κίνητρο την επίδειξη[134]· η προσπάθειά του να φαίνεται αδωροδόκητος ήταν επίπλαστη, αφού στην πραγματικότητα ήταν φιλοχρήματος και άπληστος στην απόκτηση πολλών κτημάτων και τιμαλφών· οι επίσημες πομπές και οι υποκλίσεις, στις οποίες αρεσκόταν πολύ, τόνιζαν την αυθάδεια και την αλαζονεια του[135]. Όλα αυτά, συνεχίζει ο Γενέσιος, συνετέλεσαν στο να βασιλεύει ο Βάρδας, παραγκωνίζοντας τον αυτοκράτορα Μιχαήλ, τον οποίο, μάλιστα, συχνά αγνοούσαν οι συγκλητικοί[136]. Ο παραμερισμός του Μιχαήλ Γ΄ έχρηζε περαιτέρω επεξηγήσεων και ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* τις παρείχε με τον δικό του ιδιότυπο τρόπο: *τάχα δὲ καὶ διὰ τὸ ἁλίσκεσθαι φιλοθεάμονι καὶ φιλιπποδρόμῳ προθέσει τὸν ἄνακτα δι' ἀπροσεξίαν τῶν ἀμεινόνων ἢ τυχὸν καὶ ἡλικίᾳ τῇ νεαζούσῃ παραρριπίζεσθαι*[137].

Η περίφημη φιλοθεάμων και φιλιππόδρομη τάση του Μιχαήλ Γ΄, εξαιτίας της οποίας ο αυτοκράτορας αυτός αμαυρώθηκε τόσο πολύ, για τον Γενέσιο δεν ήταν η αιτία του υποσκελισμού του από τον Βάρδα, ήταν η

132. Στη ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ (Δ΄ §26-29, 185_{10}-192_{13}) γίνεται εκτενής αναφορά στη σταδιοδρομία του Λέοντος Φιλοσόφου, που παραλείπεται από τον Γενέσιο· βλ. LEMERLE, *Humanisme*, 149-157.

133. Βλ. πιο πάνω, σημ. 129.

134. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §17, 69_{52-53}.

135. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §17, 70_{67-72}.

136. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §17, 70_{72-74}: *ἐξ ὧν ἀσχέτως ἐβασιλεία, Μιχαὴλ ἐπαυχενίζων τοῦ βασιλέως, ὡς παροῶσθαι μὲν πολλάκις ἐκ [τε] τῶν συγκλητικῶν ἐξεγένετο.* Πρβλ. Τ. Κ. ΛΟΥΓΓΗΣ, *Δοκίμιο για την κοινωνική εξέλιξη στη διάρκεια των λεγόμενων «σκοτεινών αιώνων» (602-867)*, Αθήνα 1985, 75-81.

137. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §17, 70_{74-76}.

αφορμή που προβαλλόταν. Αν για τη *Συνέχεια Θεοφάνη* ο Βάρδας αποσκοπούσε στην ανάρρησή του στον θρόνο, επειδή ο Μιχαήλ επιδείκνυε παχυλή αδιαφορία για τα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας, για τον συγγραφέα των *Βασιλειῶν* η αιτία του παραγκωνισμού του τελευταίου εκπροσώπου της δυναστείας του Αμορίου δεν οφειλόταν στη ζωή και τις συνήθειές του, αλλά στη συμπεριφορά και τις προθέσεις του Βάρδα.

Σε αντίθεση με την ευνοϊκή του κρίση για τους Μανουήλ, Θεόκτιστο και Πετρωνά, είναι εμφανής η πρόθεση του Γενεσίου να εντοπίσει τα αρνητικά στοιχεία της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄στο πρόσωπο του Βάρδα. Ήταν εκείνος, εξάλλου, τον οποίο ο συγγραφεας των *Βασιλειῶν* δεν συμπεριέλαβε μεταξύ των επιτρόπων του ανήλικου Μιχαήλ, προφανώς για να μην του αναγνωρισθεί οποιαδήποτε, έστω και τυπική, συμβολή στην ορθή, κατά την άποψή του, διαχείριση των πολιτικών πραγμάτων της αυτοκρατορίας επί σειρά ετών[138].

6. Την ευθύνη για την «ἐκκλησιαστικην ἀκαταστασίαν»[139] που προκλήθηκε, εξαιτίας της καθαίρεσης του Ιγνατίου και της ανόδου στον πατριαρχικό θρόνο του Φωτίου τόσο ο Γενέσιος, όσο και η *Συνέχεια Θεοφάνη* την αποδίδουν στον Βάρδα[140]. Ενώ, όμως, ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* ασχολείται με την ανάμειξη του Μιχαήλ Γ΄ στο θέμα[141], ο Γενέσιος την αποσιωπά και καθιστά συνυπεύθυνους τους συγκλητικούς, πολλοί από τους οποίους, με μόνη εξαίρεση τον Κωνσταντινο τον Αρμένιο, συγκατατέθηκαν σε αυτή τη μεταβολή στην ηγεσία της Εκκλησίας[142]. Η σύγκλητος, που αγνοούσε τον αυτοκράτορα[143], ήταν εκείνη, η οποια ενίσχυε την υλοποίηση των αποφάσεων του Βάρδα. Για τον συγγραφέα των *Βασιλειῶν*, ο Μιχαήλ ήταν αμέτοχος.

7. Βέβαια, ο Γενέσιος δεν έβλεπε στο πρόσωπο του Μιχαήλ Γ΄τον ιδανικό ηγεμόνα: αναφέρεται τόσο στον άστατο χαρακτήρα του[144], όσο και

138. Βλ. πιο πάνω, σημ. 25..

139. Βλ. πιο πάνω, σημ. 54.

140. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§18, 70_{77}-72_{46}, ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§30-32, 193_{1}-196_{5}. Το θέμα αυτό αναλύει διεξοδικά η KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 475-484.

141. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄§31, 195_{5-7}.

142. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§18, 71_{95-3}. Βλ. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 487-488.

143. Βλ. πιο πάνω, σημ. 136.

144. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄§19, 73_{65} και 28. 80_{76}.

στη μεγάλη ασέβειά του έναντι της θρησκείας και της Εκκλησίας[145]. Τα στοιχεία αυτά, ωστόσο, σε σύγκριση με όσα η *Συνέχεια Θεοφάνη* καταμαρτυρεί στον Μιχαήλ, είναι ελλιπή και περίπου αποσπασματικά για να παρουσιασθεί η δολοφονία του 867 ως αναπόφευκτη.

Πολύ περιορισμένη έκταση έδωσε ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* στο πάθος του Μιχαήλ Γ΄ για τις αρματοδρομίες[146] και, κυρίως, δεν το συνδύασε, όπως γίνεται στη *Συνέχεια Θεοφάνη*, με τη γνωστή αμέλεια που έδειχνε, όταν η αυτοκρατορία δεχόταν τις επιθέσεις του εχθρού και του Εγκέλαδου[147]. *Ἅ πάντα ὁ βασιλεύων ἐν δευτέρῳ θέμενος ὅλος εἶχετο τῶν ἱππικῶν ἀγώνων*, αναφέρει ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*. Στη συνέχεια του κειμένου του, προσέφερε τις απαραίτητες «ἀποδείξεις» για την «ἄνοιαν» του Μιχαήλ[148] και, επιδιώκοντας να τονίσει το μεγάλο χρονικό διάστημα, που αλλεπάλληλες συμφορές έπληττταν την αυτοκρατορία, θυμήθηκε ακόμη και τον προ πολλού δολοφονημένο Θεόκτιστο[149]. Η αυτοκρατορία κλονιζόταν, αλλά ο Μιχαήλ Γ΄ αδιαφορούσε. Η εικόνα αυτή στη *Συνέχεια* είναι κάτι περισσότερο από εμφανής, στο κείμενο των *Βασιλειῶν* όμως, είναι ανύπαρκτη. Ο Γενέσιος προτίμησε να διατηρήσει την εικόνα του Μιχαήλ Γ΄, ο οποίος σε κρίσιμες στιγμές δεν διασκέδαζε, ανησυχούσε[150].

8. Παρά τη διαφορετική εκτίμησή τους για τον τρόπο, με τον οποίο ο Μιχαήλ Γ΄ αντιμετώπιζε τα προβλήματα που προέκυπταν, υπάρχει ένα θέμα, για το οποίο οι δύο συγγαφείς συμφωνούν. Πρόκειται για τη μοναδική, ίσως, σύγκλιση απόψεων μετά από τόσες αποκλίσεις. Για τη δολοφονία του Βάρδα δεν εκφράσθηκε κανένας απολύτως ενδοιασμός. Ακόμη και ο Γενέσιος δεν δείχνει να ενοχλείται, που τα χέρια κάποιων βάφτηκαν με χριστιανικό αίμα[151]. Ανησυχεί μόνο, μήπως, μετά τον Βάρδα, δολοφονηθεί και ο Μιχαήλ. Αυτή τη φορά ο *πιστὸς ὑπερασπιστὴς καὶ μέχρι ψυχῆς τὸ εὖνουν ἐπιδεικνύμενος* Κωνσταντίνος ο Αρμένιος κατόρθωσε να

145. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §19, 73_{55-63}. Πρβλ. KISLINGER, Image und Realität, 398.

146. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §19, 72_{47}- 73_{56}. Πρβλ. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 489-491 και ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ, Enjeu d'une rumeur, 95, σημ. 26.

147. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §34, 196_{16}-197_{7}.

148. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §34-36, 197_{8}-199_{7}.

149. Βλ. πιο πάνω, σημ. 78.

150. Βλ. πιο πάνω, σελ. 94.

151. Βλ. πιο πάνω, σημ. 62.

απομακρύνει τους μιαιφόνους[152] και να αποτρέψει τη σύρραξη μεταξύ των οπαδών του καίσαρα και των δολοφόνων του[153].

Ως δρουγγάριος της βίγλας ο Κωνσταντίνος ήταν επιφορτισμένος με την ασφάλεια του αυτοκράτορα[154] και η παρέμβασή του εντάσσεται μέσα στα καθήκοντα, που όφειλε να εκπληρώνει[155]. Στη *Συνέχεια Θεοφάνη*, ωστόσο, ο ρόλος του Κωνσταντίνου περιορίζεται στην αποσόβηση ταραχών μετά τον φόνο του Βάρδα, ενώ ο φόβος του Μιχαήλ Γ΄ *μὴ κατάφωρος γένηται*, δεν λαμβάνει τις διαστάσεις μίας δολοφονικής αποπειρας εναντίον του[156]. Αυτό έγινε μία φορά και με τη δέουσα προετοιμασία.

9. Εναργέστατα περιγράφει ο Γενέσιος τον τρόπο, με τον οποιο το 866 ο Κωνσταντίνος ο Αρμένιος έσωσε από βέβαιο θάνατο τον Μιχαήλ Γ΄. Δεν συμβαίνει, όμως, το ίδιο και για τους λόγους, που οδήγησαν στη δολοφονία του το 867.

Η συνύπαρξη του Μιχαήλ Γ΄ με τον συναυτοκράτορά του Βασίλειο Α΄ χαρακτηρίζεται από τον συγγραφέα των *Βασιλειῶν* ως «εἰρηναῖος οἶκος κυρίου», τον οποίο ορισμένοι *κακόφρονες* θέλησαν να καταστρέψουν. Με λόγια και γράμματα γεμάτα δόλο επιχείρησαν να τους πείσουν ότι ο ένας σκόπευε να δολοφονήσει τον άλλο. Για το τί ακριβώς συνέβη, ο Γενέσιος δεν γνωρίζει παρά αλληλοσυγκρουόμενες εκδοχές: *καθως φασί τινες*, ο Μιχαήλ, σε κάποιο κυνήγι, διέταξε να δολοφονηθεί ο Βασίλειος· *ὡς δ' ἕτεροι, οὐχ οὕτως*, εφόσον ο αυτοκράτορας συνέχιζε να περιβάλλει τον Βασίλειο με εμπιστοσύνη, παρά τις προσπάθειες ορισμένων για το αντίθετο[157]. Έτσι, *οἱ τὰ συνοίσοντα φρονοῦντες τῷ Βασιλείῳ*, αφού δεν μπορεσαν να τον πείσουν

152. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §23, 75_{41-49}. Η ευνοϊκή διάθεση του Γενεσίου για τον Κωνσταντινο Αρμένιο (βλ. πιο πανω, σημ. 60 και 142) συμβαδιζει απολυτα με την εκδοχή να ηταν ο Κωνσταντινος προγονος του ιστορικου· βλ. MARKOPOULOS, Sur la famille des Génésioi, 108.

153. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §23, 76_{52-54}.

154. OIKONOMIDÈS, *Listes*, 331.

155. KARLIN-HAYTER, Les deux histoires, 488 και 492.

156. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §41, 205_{22}-206_{19}.

157. Αλληλοσυγκρουομενες πληροφοριες παραθέτει ο Γενέσιος και για τον Θωμα Σλαβο· βλ. P. LEMERLE, Thomas le Slave, *TM* 1, 1961, 267-269· πρβλ. HUNGER, Profane Literatur, τομ. I, 352-353.

να δολοφονήσει τον Μιχαήλ, *αὐτόχειρες γίνονται τῆς σφαγῆς, ἵνα μὴ σὺν αὐτῷ διαπόλοιντο*[158].

Καλύτερα ενημερωμένος ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* αναφέρεται στην έκπληξη της συγκλήτου, βλέποντας τον Μιχαήλ να στέφει συναυτοκράτορα έναν κωπηλάτη, τον Βασιλικίνο, και στο σφοδρό μίσος, που έτρεφε ο αυτοκράτορας για τον Βασίλειο, κατά του οποίου *μείζονα συρράπτει ἐπιβουλήν*[159].

Και ενώ ο Βασίλειος είχε φτάσει τόσο κοντά στον θάνατο, ο Γενέσιος προτιμά να φανεί αντικειμενικός: παραθέτει τις απόψεις και των δύο πλευρών, και, στη συνέχεια, παρουσιάζει ένα Βασίλειο, ο οποίος φοβάται μεν να δολοφονήσει ο ίδιος τον Μιχαήλ, αλλά, παράλληλα, δεν κάνει τίποτε για να αποτρέψει αυτό που έγινε τη νύχτα της 23ης προς την 24η Σεπτεμ-βρίου του 867. Ο Γενέσιος αφήνει τον αναγνώστη του να καταλάβει την αλήθεια[160].

Συμπεράσματα

Ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* εμφανίζεται αποστασιοποιημένος από την τακτική της «συλλήβδην αμαύρωσης», που τηρείται στη *Συνέχεια Θεοφάνη*, θεωρώντας καλή τη διακυβέρνηση της αυτοκρατορίας τα δεκατέσσερα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄. Συνεπής με την άποψή του αυτή ο Γενέσιος δεν εξέφρασε καμία απολύτως αρνητική κρίση για τους ανθρώπους, στους οποίους οφειλόταν η ορθή διαχείριση των πολιτικών πραγμάτων από το 842 μέχρι το 855/856, δηλαδή την αυτοκράτειρα Θεοδώρα και τους επιτρόπους του Μιχαήλ, Θεόκτιστο και Μανουήλ.

Όταν τα τρία αυτά πρόσωπα απομακρύνθηκαν από την εξουσία, η στάση του Γενεσίου έναντι του ενήλικου πια Μιχαήλ Γ΄ είναι ιδιαίτερα μετριο-παθής. Για τον συγγραφέα των *Βασιλειῶν*, ο αυτοκράτορας αυτός δεν ήταν ούτε τόσο αδιάφορος, ούτε και τόσο μισητός: ανησυχούσε για τους

158. ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Δ΄ §28, 79_{69}-80_{84}.

159. ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΘΕΟΦΑΝΗ, Δ΄ §44, 208_1-210_5.

160. Βλ. A. RAMBAUD, *L'empire grec au dixième siècle Constantin Porphyrogénète*, Παρίσι 1870, 159 και HIRSCH, *Studien*, 165-166.

κινδύνους, οι οποίοι απειλούσαν την αυτοκρατορία του και που τελικά, απέκρουαν διακεκριμένοι υπήκοοι, αφοσιωμένοι σε αυτόν. Το τέλος της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄ πλησίαζε, αλλά ο Γενέσιος, παρουσιάζοντας τον εκχριστιανισμό των Βουλγάρων ως επακόλουθο της νίκης του Πετρωνά το 863, σκιαγράφησε την εικόνα μίας αυτοκρατορίας ισχυρής και ικανής να επιβαλλεται. Σε αντίθεση πάντα με τη *Συνέχεια Θεοφάνη*, από το κείμενο των *Βασιλειῶν* δεν προκύπτουν οι καταστροφικές συνέπειες, που είχε για την αυτοκρατορία η παραμονή του Μιχαήλ Γ΄ στην εξουσία.

Ο Γενέσιος ερμήνευσε με τον δικό του ιδιότυπο τρόπο και τον παραγκωνισμό του Μιχαήλ Γ΄: ο έκλυτος βίος του αυτοκρατορα δεν ηταν παρά η αφορμή που προβαλλόταν και για τον λόγο αυτό ο συγγραφέας των *Βασιλειῶν* δεν έδωσε στην περίφημη φιλοθεάμονα τάση του Μιχαήλ την έκταση και τις διαστάσεις, που δόθηκαν στη *Συνέχεια Θεοφάνη*. Η αιτία του υποσκελισμού του Μιχαήλ Γ΄ οφειλόταν αποκλειστικά στην αλαζονική συμπεριφορα και τις φιλόδοξες προθέσεις ενός μόνο άνδρα: του καίσαρα Βάρδα.

Αντίθετα, ο ανώνυμος συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη* ανέδειξε την αυτοκράτειρα Θεοδώρα ως το μόνο πρόσωπο της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄, που *ἄφησε ὄνομα ἀγαθόν*, για να παραποιήσει την ιστορική πραγματικότητα και να εντάξει στην κατηγορία εκείνων, που *ἄφησαν ὄνομα πονηρόν*, όλους τους υπόλοιπους επώνυμους άνδρες, ακόμη και τον Πετρωνά.

Ο Γενέσιος, όμως, εκφράστηκε ευνοϊκά για το έργο, που επιτέλεσαν η Θεοδώρα και οι διακεκριμένοι αξιωματούχοι, και αντιμετώπισε με μετριοπάθεια τις πράξεις του Μιχαήλ Γ΄, για να επιρρίψει την ευθύνη των αρνητικών στοιχείων μίας πολυετούς βασιλείας σε ένα άτομο, τον Βάρδα. Η «αδυναμία» του Γενεσίου να συγκαλύψει και να δικαιολογήσει τη δολοφονία του Μιχαήλ Γ΄ ήταν η λογική συνεπεια της άποψης του οτι η αιτία του κακού εντοπιζόταν στο πρόσωπο του καίσαρα και όχι του τελευταίου εκπροσώπου της δυναστείας του Αμορίου.

Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος έδωσε δύο φορές την ίδια εντολή και από τα δύο κείμενα, που διασώθηκαν, γίνεται αντιληπτή η διαφορετική τακτική, την οποία ακολούθησαν οι συγγραφείς τους τουλάχιστον για την εποχή της βασιλείας του Μιχαήλ Γ΄. Ο συγγραφέας της *Συνέχειας Θεοφάνη*, πιστός στη μέθοδο της γενικής σπίλωσης, απέδωσε εναργέστατα

την εικόνα μίας αυτοκρατορίας, που κατέρρεε εξαιτίας της παρεκτροπής όλων των κυβερνώντων, έτσι ώστε ο Βασίλειος Α΄να προβάλλει ως ανορθωτής της. Ο Γενέσιος, όμως, μετριοπαθής έναντι των πρωταγωνιστών της περιόδου αυτής, εντόπισε μόνο στον Βάρδα τα αρνητικά στοιχεία μίας βασιλείας, που έπρεπε να καταδικασθεί συλλήβδην. Η τακτική της απόδοσης όλου του κακού σε ένα πρόσωπο πρέπει να θεωρήθηκε αναποτε-λεσματική, αν όχι ύποπτη, εφόσον κατέληγε στη δημιουργία σοβαρών υποψιών για τις προθέσεις του Βασιλείου Α΄έναντι του Μιχαήλ Γ΄. Και αυτές ακριβώς οι υποψίες ήταν, που έπρεπε να σβηστούν από τη μνήμη των μεταγενεστέρων.

Οι απόψεις του συγγραφέα των *Βασιλειῶν* για τη βασιλεία του Μιχαήλ Γ΄πρέπει να απορρίφθηκαν από τους ιδεολόγους της Μακεδονικής δυναστείας των μέσων του δέκατου αιώνα.